

JOSÉ
SARAMAGO
Anul morții
lui Ricardo Reis

Traducere din limba portugheză
și note de Mioara Caragea

POLIROM
2018

Cum s-a mai văzut în alte timpuri și locuri, sînt multe contrarietățile vieții. Cînd Ricardo Reis se trezi, dimineața tîrziu, simți în casă o prezență, poate nu era încă singurătatea, era tăcerea, sora ei vitregă. Preț de cîteva minute văzu cum i se scurge curajul de parcă ar fi asistat la cernerea nisipului într-o clepsidră, răsufletă comparație care, totuși, revine tot timpul, într-o zi vom scăpa de ea, atunci cînd, trăind o lungă viață de două sute de ani, vom fi devenit chiar noi clepsidra, atenți la nisipul ce se cerne prin noi, dar nu astăzi, cu viața asta scurtă nu ne arde de contemplare. Vorbeam însă despre contrarietăți. Cînd Ricardo Reis se sculă și se duse în bucătărie să aprindă boilerul și să dea drumul la gaz, descoperi că n-avea chibrituri, uitase să cumpere. Și, cum o uitare nu vine niciodată singură, își dădu seama că-i lipsea și săculețul de strecurat cafeaua, cît e de adevărat că un bărbat singur nu face mulți purici. Soluția cea mai ușoară, fiind cea mai la îndemîină, ar fi să bată la ușa vecinilor, de jos sau de sus, Scuzați-mă, doamnă, sînt noul locatar de la etajul doi, m-am mutat ieri, am vrut acum să-mi fac cafeaua, să mă spăl, să mă rad, dar n-am chibrituri, îmi lipsește și săculețul de cafea, dar nu asta contează, mă pot lipsi de ea, am un pachet de ceai, asta n-am uitat, cel mai grav e cu baia, dacă mi-ați împrumuta un chibrit, vă mulțumesc mult, mă scuzați că v-am deranjat. Fiind oamenii frați, deși vitregi, nimic mai firesc, dacă ne gîndim bine nici n-ar

trebui să iasă în frigul de pe scară, ar veni ei să-l întrebe, Aveți nevoie de ceva, am văzut că v-ați mutat ieri, când se mută omul așa se întâmplă, dacă nu-i lipsesc chibriturile, a uitat sarea, dacă a adus săpunul, s-a pierdut buretele, vecinii sînt aici ca să sară în ajutor. Ricardo Reis n-a ieșit să ceară ajutor, n-a coborît și n-a urcat nimeni să-și ofere serviciile, așa că n-a avut altă soluție decît să se îmbrace și să se încălze, își puse un fular ca să-și ascundă barba nerasă, își trase pălăria peste urechi, enervat că uitase, dar mai ales pentru că era nevoit să iasă pe stradă în asemenea ținută, în căutare de chibrituri. Mai întîi se uită pe fereastră să vadă cum era timpul, cer plumburiu, dar nici urmă de ploaie, Adamastor solitar, e încă prea devreme ca să apară bătrîni să se uite la nave, la ora asta or fi acasă bărbierindu-se cu apă rece ori călîie, poate că obositele neveste le încălzesc un urcior cu apă, dar nu prea mult, căci virilitatea bărbaților portughezi, în general maximă între toate, nu tolerează slăbiciuni, ajunge să amintim că descindem în linie dreaptă din lusitanii care se scăldau în lacurile înghețate din munții Hermínios¹ și imediat se duceau să-i facă un copil lusitanei. Într-o tavernă care vindea cărbuni, la poalele cartierului, Ricardo Reis își cumpără chibriturile, o jumătate de duzină de cutii pentru ca vînzătorul să nu considere meschin negoțul matinal, dar se înșela foarte tare, căci asemenea vînzare, cu ridicata, nu-și amintea omul să fi făcut de cînd e lumea lume, pe aici se mai obișnuiește să ceri un foc de la vecină. Însuflețit de aerul rece, reconfortat de fular și de absența oamenilor de pe stradă, Ricardo Reis urcă să vadă rîul, dealurile

1. Numele antic al masivului Serra da Estrela, cel mai înalt din Portugalia.

de pe malul celălalt, par de aici atît de scunde, covorul aruncat peste ape de soare apare și dispare sub norii care se perindă la mică înălțime. Dădu un ocol statuii, vrînd să știe cine era autorul, cînd fusese făcută, data e aici, o mie nouă sute douăzeci și șapte, spiritul lui Ricardo Reis caută mereu să găsească simetrii în neregularitățile lumii, la opt ani după ce-am plecat în exil l-au pus aici pe Adamastor, la opt ani după ce l-au instalat aici pe Adamastor mă întorc în patrie, o, patrie, m-a chemat vocea iluștrilor tăi străbuni, atunci bătrînii se iviră pe stradă, proaspăt rași, cu pielea plină de încrețituri și urme de alaun, își duc umbrelele sub braț, sînt îmbrăcați cu niște vestoane decolorate, nu poartă cravată, dar nasturii sînt închiși sever pînă la ultimul, nu pentru c-ar fi duminică, zi de bună-cuviință, ci dintr-o demnitate vestimentară care le stă bine chiar și hainelor jerpelite. Bătrînii dau nas în nas cu Ricardo Reis, îl urmăresc bănuitori cum se învîrte în jurul statuii, acum s-au convins că e ceva în neregulă cu omul ăsta, ascunde un mister, cine e, ce face, din ce trăiește. Înainte să se așeze, întind pe scîndura umedă a băncii o bucată de sac îndoită, apoi, cu gesturile măsurate, lente, ale celor care n-au nici o grabă, se așază, tușesc zgomotos, cel gras scoate din buzunarul interior al vestonului un ziar, este Secolul pomenilor, duminica îl cumpără întotdeauna, cînd unul, cînd celălalt, săptămîna viitoare va fi rîndul celui slab. Ricardo Reis mai ocolește o dată și încă o dată statuia lui Adamastor, simte că bătrînii sînt nerăbdători, prezența lui turbulentă nu-i lasă să se concentreze asupra lecturii știrilor pe care cu glas tare o face cel gras în beneficiul propriei înțelegeri și al slăbănogului analfabet, ezitînd cînd dă peste cuvinte dificile, care totuși nu sînt în exces, în primul rînd pentru că ziaristii

nu uită niciodată că scriu pentru popor, în al doilea rînd pentru că știu foarte bine pentru ce popor scriu. Ricardo Reis coborî pînă la grilajul dinspre rîu, ajuns acolo îi ignoră pe bătrîni, avansau printre coloanele ziarului, se auzeau murmurînd, unul citea, celălalt asculta și comenta, În portofelul lui Luís Uceda s-a găsit, tipărită, o fotografie în culori a lui Salazar, straniu indiciu sau hazard al comerțului, această țară e plină de enigme polițiste, apare un bărbat mort pe șoseaua spre Sintra, se spune că strangulat, se spune că fusese adormit înainte cu eter, se spune că, în timpul sechestrului în care a fost ținut a răbdat de foame, crima, se spune, a fost crapuloasă, cuvînt care discreditează iremediabil orice delict, și, se va vedea, în portofel ținea victima fotografia înțeleptului om, acest dictator atît de patern, cum tot așa de crapulos, dacă ne este permisă paralela, a declarat acel autor francez al cărui nume îl lăsăm consemnat pentru istorie, Charles Oulmont se numea, el va confirma peste un timp investigația conform căreia Luís Uceda era un mare admirator al eminentului om de stat și va fi revelat că pe pielea pomenitului portofel apărea gravată altă demonstrație a patriotismului lui Uceda, care era emblema republicii, sfera armilară¹, cu castelele și scuturile ei, și de asemenea următorul îndemn, Preferați produsele portugheze. Discret, Ricardo Reis se îndepărtează, îi lasă în pacea lor pe bătrîni, și atît de absorbiți de dramaticul mister încît nici nu i-au observat retragerea.

N-a mai avut istorie dimineața, în afară de încăpățînarea trivială a unui boiler nefolosit de multe săptămîni, a fost o adevărată hecatombă

1. Simbol al imperiului portughez, făcînd parte inițial din blazonul regelui Dom Manuel.

de chibrituri înainte ca flacăra să pîlpîie, de asemenea nu merită o dezvoltare particulară melancolica înghițire a unei cești de ceai, cu trei fursecuri, rămășițele cinei de ieri, nici baia în cada adîncă, acoperită de cam mult tartru, în nori de abur, fața bărbierită cu răbdare, o dată, de două ori, ca și cum ar avea undeva o întîlnire cu o femeie sau ea va veni să-l viziteze clandestin, învăluită în șaluri și ascunsă de gulerul înalt, jinduind după acest miros de săpun, după această odoriferă urmă de apă de colonie, pînă cînd alte mirosuri mai violente și naturale nu vor contopi toate mirosurile într-un singur miros de trup, imperios, acela pe care nările fremătînd îl absorb, acela care face să se umfle pieptul după marea cursă. Și în acest mod bat cîmpii spiritele poezilor, pe pămînt, atingînd pielea femeilor, chiar fiind ele atît de departe cum sînt acum, ce se spune aici e deocamdată isprava imaginației, doamnă puternică și binevoitoare. Ricardo Reis e gata de plecare, nu-l așteaptă nimeni, nu merge la slujba de la unsprezece să ofere apă sfințită eternei necunoscute, pînă și bunul-simț i-ar porunci să rămîna în casă pînă la ora prînzului, are hîrtii de adunat, cărți pe care încă le mai poate citi și o decizie de luat, ce viață o să aibă, ce activitate, ce rațiune suficientă pentru a trăi și a lucra, într-un singur cuvînt, pentru ce. Nu se gîndise să iasă de dimineață, dar va trebui s-o facă, ar fi ridicol să se dezbrace din nou, să recunoască astfel că-și pusese hainele de stradă fără să-și dea seama ce face, așa pățim de multe ori, facem primii doi pași din distracție sau zăpăceală, și apoi nu mai avem altă soluție decît să-l facem și pe al treilea, chiar știind că e greșit sau ridicol, omul e, de fapt, ca ultim adevăr, un animal irațional. Intră în cameră, se gîndi că poate ar trebui să-și facă patul înainte

să iasă, nu-și poate îngădui să devină neglijent, dar nu merita osteneala, nu aștepta vizite, atunci se așeză pe scaunul unde își petrecuse noaptea Fernando Pessoa, picior peste picior ca și el, își încrucișă mâinile pe genunchi, încercă să se simtă mort, să privească patul gol cu ochi de statuie, dar avea o venă care-i pulsa pe tâmpla stîngă, îi tresărea pleoapa de pe aceeași parte, Sînt viu, murmură, apoi cu glas tare, sonor, Sînt viu, și, cum nu era nimeni să-l poată dezminți, a crezut. Și-a pus pălăria, a ieșit. Bătrînii nu mai erau singuri. Cîțiva copii jucau șotronul, țopăind peste un desen făcut cu creta pe jos, din casă în casă, toate cu numărul lor de ordine, multe sînt numele care au fost date acestui joc, unii îl numesc ștrenche sau de-a clasele, de asemenea putea fi la șchiopică sau de-a școala, numele lui cel mai potrivit ar fi jocul omului, așa pare după figură, cu trupul acela drept, brațele întinse, cercul superior formînd capul sau gîndirea, e culcat pe pietre, privind norii, în timp ce copiii îl calcă în picioare, inconștienți de atentat, mai tîrziu vor ști cît doare, cînd le va veni rîndul. Sînt cîțiva soldați care au venit prea devreme, probabil nu fac decît să recunoască terenul, căci, după prînz, spre seară, vin să se plimbe pe aici servitoarele, dacă n-o să plouă, în caz contrar, stăpîna le va zice, Uite, Maria, plouă cu găleata, mai bine nu ieși, rămîi să calci rufele, îți dau pe urmă o oră în plus în ziua ta liberă, care va fi doar peste cincisprezece zile, acestea adăugîndu-se pentru cine nu trăiește pe timpul acestor avantaje sau nu va fi simțit curiozitatea de a le cunoaște. Ricardo Reis se aplecă un minut peste grilajul superior, nu l-au observat bătrînii, cerul se limpezise mai mult, deasupra gurii rîului se întindea o vastă fișie albastră, frumoasă priveliște va avea azi cine va veni de la Rio de Janeiro, dacă e zi